

שיטת רש"י בתקנת בדיקה וביעור (ב.)

א. רש"י במשנה דף ב. מבאר: "בודקין: שלא יעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא". וכבר בארו האחרונים את שיטת רש"י בכמה אופנים.

הר"ן ביאר ש"תשביתו" ניתן לקיים בשני אופנים: בדרך ביטול והוצאה מליבו או בדרך של בדיקה וביעור. וכל שלא ביטל, מחוייב לבדוק ולבער כדי שלא לעבור על בל יראה ובל ימצא. ותקנו חז"ל שיבדוק ויבער ולא שיבטל, כיון "שאינ דעותיהן שוות", ושמה לא יבטל יפה, או שחששו שמא ימצא חמץ בפסח ויבוא לאכלו.

הרע"ב ביאר שהביטול לא מספיק כיון שעלול לחזור בו מהביטול ולכן תקנו שיבדוק ויבער. על-פי ביאורים אלו יש לבאר את הסוגיות לקמן. כגון: משכיר ושוכר, כופה עליו את הכלי ומפרש בים. אלא שמתעוררים קשיים מסוימים בביאור הסוגיות, ונביא דוגמא אחת:

בסוגית המשכיר בית לחבירו בדף ד. התלבטה הגמרא על מי חובת הבדיקה, על השוכר או על המשכיר. לכאורה, לפי הר"ן בפירושו הראשון, לא מובנת ההתלבטות, וודאי המשכיר חייב, כיון שיש חשש שמא לא יבטל יפה! וכן לשיטת הרע"ב, שמא יחזור בו? וכבר תירצו קושיות אלו ואכמ"ל.

ב. והנה, היה נראה לנו לומר בשיטת רש"י ביאור שמבוסס בדברי הראשונים בסוגיות לקמן, וקיבל יתר ביסוס עקב דבריו של הרב אבי סמוטריץ' שליט"א (כמופיע לקמן אות ג).

רש"י הבין, שחכמים, כאשר ראו ציווי התורה "בל יראה ובל ימצא", אמנם ידעו שישנה אפשרות של "תשביתו" - ביטול בלב, אבל ראו חכמים צורך לתקן דרך של קיום הלאו בצורה המושלמת, כפשוטו של מקרא, שחמץ לא יראה ולא ימצא כלל, ולכן העדיפו בדיקה וביעור, כדי שלא לעבור על בל יראה ובל ימצא כפשוטו.

ג. והנה, באר הרב סמוטריץ' יסוד בהבנת דברי רבי אלעזר בדף ו: "שני דברים אינם ברשותו של אדם" וכו'. כוונתו של רבי אלעזר היא, שכיון שיש פסוק שאומר "לא יאכל", וכתוב אחר אומר "לא יראה לך", קשה: הרי

החמץ אינו ברשותו (כי מ"לא יאכל" נלמד איסור הנאה) ואם כן, כיצד מצוה התורה "לא יראה לך"? הרי לעולם אינו מתקיים בחמץ בפסח "לך"? אלא שלמד מכאן רבי אלעזר שהתורה רצתה, שלגבי חמץ שאדם לא הוציא מרשותו קודם זמן האיסור, לא תועיל הוצאה מרשותו אחר זמן האיסור, אלא, שיתבער לגמרי מהעולם כפי משמעות פשט הציווי "לא יראה ולא ימצא". ועל-פי זה מובן שלא יועיל ביטול אחר זמן האיסור, כיון שרצון התורה הוא שהחמץ יתבער מהמציאות. על-פי דברים אלו, מקבל הביאור הנ"ל ברש"י משנה תוקף. חכמים רצו שתתקיים מצות "תשביתו" כפי רוח התורה ש"בבל יראה" וב"בל ימצא" והוא ביעור מוחלט מהמציאות.

ד. על-פי יסוד זה נבוא לבאר את הסוגיא בדף ד. שם התלבטה הגמרא במשכיר בית לחבירו בי"ד, - על מי חובת הבדיקה. מבאר רש"י: "ורבנן הוא דאצרוך בדיקה, והשתא כי האי גוונא מיבעיא לך טורח זה על מי מוטל". כיון שתקנו חכמים ביעור והעדיפו אותו על פני הביטול, וצורה זו שתקנו אינה משום שיש חסרון בביטול, יש לשאול כאן על מי מוטלת דאגה זו שלא ישאר חמץ לא מבוער בפסח. וכדברי אחד מן הראשונים בסוגיא - הלא הוא רבנו דוד, שכתב: "והאמת בזה, שזה החמץ אין עוברין עליו ב'בל יראה' ו'בל ימצא' - לא המשכיר ולא השוכר; זה, - שאינו שלו, זה, - שאינו ברשותו... וזו היתה השאלה במשכיר בית לחבירו בי"ד, שאחר שמן הדין אין אחד מהם עובר עליו... וידענו שאין חכמים מניחים חמצו של ישראל שלא יתבער, בכאן, על מי הטריחו לבדוק ולבער? - על מי שהחמץ שלו או על מי שהוא ברשותו".

ה. וכן הסוגיא בדף ו, הגמרא דנה באדם שיוצא מביתו מראש-השנה ועתיד לחזור בתוך הפסח לביתו. ואומרת הגמרא שצריך לבער. וכשיוצא בתוך שלושים יום קודם פסח, גם אם לא עתיד לחזור - חלה עליו תקנת חכמים של בדיקה. ומסביר הקובץ-שיעורים, שחובת בדיקה בליל י"ד חלה שלושים יום קודם. אבל ביוצא קודם שלושים יום ועתיד לחזור, מדוע לא נסתפק בביטול? היאך חלה עליו תקנת חכמים שנתקנה לערב פסח? מובן, שלפי הדרכים האחרות בהבנת רש"י, ביטול לא יספיק לבדו ללא בדיקה, מהטעמים שהובאו לעיל. ועדיין קשה קצת לדבריהם, מדוע אם יוצא קודם שלושים יום ואין כוונתו לחזור, יספיק ביטול לבדו? והנה, בדברי רבנו דוד מצוטט רש"י, ומוסיף ברש"י גירסא או ביאור: "דעתו לחזור בימי הפסח זקוק לבער כדי שלא ימצא ביתו מלא חמץ בזמן איסורו...". שוב, שומעים אנו כאן את יסוד התקנה של חז"ל, ולכן יש מקום מצד טעם התקנה,

לחייבו בבדיקה מראש-השנה, הגם שביטול היה מועיל. ואילו כשאין בכוונתו לחזור - יספיק ביטול בלבד.

ו. וכן בדף ו. בסוגיית כופה עליו את הכלי. רש"י מבאר שם שמדובר אחר ביטול, ומשמע בדברי רש"י שיש חשש של אכילה, ועל כן יש לכפות עליו כלי. ובכל אופן, במוצאי החג אין זה מספיק. ומבאר רש"י: "...ומשום חד יומא סגי בכפית כלי ובלילה יבערנו". ולכאורה, מדוע יש צורך לבער? יוציא מביתו ודיו, שהרי כבר ביטל, ולא עובר על כל יראה? אלא, לפי דברינו מבואר: יש דין דרבנן שמחייב בדיקה וביעור כדי שלא יהיה קיים במציאות חמץ של ישראל בפסח, ולכן גם בתוך הפסח יש צורך לבער מן העולם. ודין זה הוא המשך לתקנת חכמים של בדיקה וביעור שקודם הפסח.